

Domača delavnost in obrt v etnografiji

Boris Orel

Etnografija obravnava v okviru materialne in deloma socialne ter duhovne kulture dve pomembni gospodarski dejavnosti, ki sta močno zakoreninjeni v ljudski tradiciji: domačo ali hišno delavnost in domačo obrt. Domačo delavnost (Nemci ji pravijo »Hausfleiß«) imenujemo tisto vrsto izdelovanja raznih dobrin na našem podeželju, pri kateri si kmet ali kdo drugi sam s svojo družino napravi določene predmete, ki jih potrebuje v svojem gospodinjstvu in gospodarstvu. Iz domače delavnosti se je v raznih oblikah razvila domača obrt, ki jo pa moremo označiti že kot delo za plačilo. Domači obrtnik je običajno mali kmet ali kajžar, ki je zaradi svojega posebnega družbeno-gospodarskega položaja primoran, da v zimskem času izgotavlja iz raznega materiala vsakovrstne uporabne predmete ter jih potem na razne načine razprodaja.

Etnografi ne posvečajo domači delavnosti in domači obrti takšne pozornosti, kakršno ti dve etnografski panogi po svojem pomenu zaslužita. Že A. Haberlandt upravičeno ugotavlja v svojem temeljnem delu o nemški etnografiji (*Die deutsche Volkskunde*, Halle/Saale 1935, str. 86), da etnografi ljudsko domače delo in domačo obrt danes komaj še upoštevajo in da se zadovoljujejo z ugotovitvijo, da je »industrializacija« s tema starima običajema že pometla. Nekateri etnografi Spamerjevega kova pa celó menijo, da je njih naloga le, »najti znanstveno formulacijo za pojem ljudske duše«, zaradi česar naj bi etnografija v bistvu obravnavala zgolj ljudska čarovna dejanja, verovanja, zagovore, pripovedke, pravlјice, ljudsko pesem itd., vse drugo, med drugim ljudsko materialno in socialno kulturo pa puščala vnemar. Vendar so etnografi razmeroma že zelo zgodaj spoznali velik pomen, ki ga imata domača delavnost in domača obrt za etnografijo in njene posamezne panoge. Omenimo naj med njimi predvsem A. Riegla, ki v svojem delu »Hausfleiß, Hausindustrie und Volkskunst« (Berlin 1894) razpravlja o ljudski umetnosti v zvezi z domačo delavnostjo in domačo obrtjo. Riegl je skušal z izsledki gospodarske zgodovine znanstveno ugotoviti bistvo in obseg ljudske umetnosti, katere naj bi bila posledica domače delavnosti kot najnižjega člena v verigi obratnih oblik človeške produkcije dobrin (prim. Bossert, *Geschichte des Kunstgewerbes*, Bd. VI, str. 350). Na splošno pa moremo reči tudi o etnografih, ki pojmujejo etnografsko znanost malo širše kakor Nemec Spamer, da jih domača delavnost in domača obrt ne zanimata toliko kot ljudska gospodarska organizma, ki imata svojo zgodovino, svoje tradicionalne posebnosti, kolikor njih izdelki z oblikovne in okrasne plati.

Kaj značilno je za etnografijo, ki velja le za duhovno znanost, da obravnava domačo delavnost in obrt večinoma enostransko v poglavju o ljudski umetnosti.

V slovenski etnografiji smo se z domačo delavnostjo in obrtjo zelo malo ukvarjali. Obedve gospodarski dejavnosti sodita torej med najbolj zanemarjene panoge ljudske materialne kulture v naši etnografiji. Z domačo delavnostjo smo seveda mnogo na slabšem kakor z domačo obrtjo, o kateri imamo vsaj nekaj gradiva iz preteklosti. O naši domači obrti so večidel pisali razni kulturni in gospodarski delavci. Njihovi opisi, poročila in podatki so raztreseni po raznih knjigah, revijah in časnikih ter so kljub pomanjkljivostim zelo važen vir za etnografijo. Mnogo dragocenega gradiva za proučevanje naše domače obrti najdemo v poročilih obrtnih inšpektorjev, poleg tega pa v arhivih naših trgovsko-obrtnih ustanov.

Slovenska etnografija je še zelo mlada znanost. Zatorej se ne smemo začuditi nad dejstvom, če domačo obrt šele v tem Slovenskem etnografu uvajamo v našo etnografijo mnogo očitneje in zavestneje kakor doslej. Radi priznavamo, da smo z razpravami o domači obrti, objavljenimi v Slovenskem etnografu, še vedno v začetkih, vendar menimo, da je treba pri tem poudariti, da v slovensko etnografijo sprejemamo domačo obrt brez predsodkov, ki jih imajo mnogi etnografi o ljudski materialni kulturi in s tem o domači delavnosti in obrti.

Zavedamo se, da bi bilo vsekakor umestneje in nujneje, če bi mnoge vrzeli v naši etnografiji pričeli izpolnjevati z obravnavanjem domače delavnosti, ki predstavlja pravzaprav predhodno razvojno stopnjo domače obrti. Domača delavnost je tesno povezana ne samo z ljudsko umetnostjo, ampak tudi z raznimi vrstami ljudskega gospodarstva, z ljudskim stavbarstvom, notranjo hišno opremo, nošo itd. ter je za etnografa mikavnejša kakor domača obrt. Toda danes je pri nas še težko razpravljati o posameznih vrstah domače delavnosti. Mnogo lažje je n. pr. govoriti o lončarstvu ali suhi robi v naši domači obrti, kakor pa o pletarstvu v domači delavnosti. Če hočemo našo domačo delavnost čim izčrpnije prikazati, moramo imeti za seboj mnogo podrobnega dela. Prav iz prakse terenskega dela dobro vemo, da ima glede domače delavnosti vsako etnično okrožje, vsaka vas, celó vsaka hiša svoje posebnosti, ki se kažejo tako v različnih vrstah izdelkov in njih funkcij, kakor v načinu dela, orodju, nazivju i. p. Zato smo nalogo, spregovoriti o domači delavnosti v Slovenskem etnografu, preložili na kasnejši čas. Raje smo se lotili domače obrti, o kateri imamo trenutno boljši pregled kakor o njeni predhodni gospodarski dejavnosti.

Končno se naša domača obrt dotika raznih aktualnih vprašanj našega gospodarstva in življenjske ravni našega ljudstva. Tudi to je bil eden glavnih razlogov, ki nam je narekoval, da smo III. in IV. letnik Slov. etnografa posvetili predvsem naši domači obrti. Z raznimi članki in razpravami v SE želimo prispevati k boljšemu poznavanju in večjemu upoštevanju te naše gospodarske panoge, ki njenega pomena za našo agrarno produkcijo, hišno gospodinjstvo itd. ne moremo zanikati.